

MA'BED b. VEHB

(معبد بن وهب)

Ebû Abbâd Ma'bed b. Vehb el-Yaktîni
(ö. 126/744)Emevîler devrinde yaşayan
mûsikîşinas.

Medine'de doğdu ve orada yetişti. Babasının adı Katan olarak da bilinir. Benî Mahzûm kabilesinden Katanoğulları'nın yahut Âs b. Vâkisa el-Mahzûmî'nin veya Muâviye b. Ebû Süfyân'ın âzatlısı olduğuna dair rivayetler de bulunmaktadır. Habşli bir kölenin oğlu olan Ma'bed, kendi ifadesine göre gençlik yıllarında koyun güderken rüyasında ilham olarak algıladığı şarkıların tesiriyle mûsikîye başladı. Daha sonra Neşîd el-Fârisî, Cemîle es-Sülemîyye, Sâib Hâsir gibi Medinelî mûsikîşinaslar yanında bazı Mekkelî müzisyenlerden de ders alarak kendini yetiştirdi.

Medine'nin ileri gelenlerinden başka dönemin devlet büyüklerinden de yakın ilgi gören Ma'bed özellikle Abdülmelik b. Mervân, I. Velîd, II. Yezîd ve II. Velîd'in saraylarındaki mûsikî toplantılarının en önemli muğannîleri arasında yer aldı. Abdülmelik b. Mervân zamanında (675-705) Mekke'de İbn Safvân tarafından düzenlenen bir şarkı yarışmasını kazanarak şöhretini daha da arttırmasının ardından İbn Süreyc, Garîz gibi dönemin meşhur mûsikîşinaslarıyla beraber anılmaya başlandı. Yezîd b. Abdülmelik'le bir sohbet esnasında halifenin İbn Süreyc'in eserlerinde bir yumuşaklığın, Ma'bed'in eserlerinde ise bir metanet ve sağlamlığın dikkat çektiğini söylemesi üzerine Ma'bed, İbn Süreyc'in hafif ve yumuşak olan remel ve hezec ritimlerini kullanan Tuveys'in talebesi olduğunu, kendisinin sakil ritimlerinin önemli simalarından hocası Sâib Hâsir'in yolunu takip ettiğini ifade etmiştir. Ma'bed'i genç yaşlarında dinleyen İbn Süreyc ile Garîz'in onun ileride büyük bir sanatkâr olacağını belirttikleri söylenir. Ayrıca II. Velîd'in Ma'bed'i "asrın mûsikî ustası" tayin ettiği nakledilir. İbn Süreyc'in ölümü üzerine (98/716 [?]) başmuğannî olan Ma'bed, II. Velîd'in tahata çıktığı yıllarda (743) iki defa saraya davet edilip burada büyük ilgi gördü ve son davet esnasında felç geçirerek vefat etti. Cenaze merasiminde Ma'bed'in öğrencilerinden muğanniye Sellâme el-Kas onun bir mersiyesini okumuştur.

İshak el-Mevsilî'ye göre İbn Süreyc, İbn Muhriz ve Mâlik b. Ebû's-Semh ile birlikte dönemin en ünlü dört sanatkârından biri olan Ma'bed b. Vehb aynı zamanda Medinelî sanatçıların ustası ve önderiydi. Medinelî bir şair mûsikî sanatının en iyi icracılarının Tuveys ve İbn Süreyc olduğunu, ancak Ma'bed'in bu ikisinin de üstünde bulunduğunu söylemiştir. Eserlerinde Arap mûsikisinde çok görülen sakil ritmini büyük bir ustalıklarla kullanan Ma'bed'in besteleri içinde en meşhurları "Müdün" (Husûn) adlı yedi şarkı ile "Ma'bedât" diye anılan diğer beş şarkısıdır. Ma'bed, meşhur kumandan Kuteybe b. Müslim'in Horasan'da ulaşılması zor yedi kaleyi veya yedi şehri fethine âdeta nazîre olarak bestelediği bu yedi şarkının icrasının o kaleleri fethetmekten çok daha zor olduğunu, ayrıca bestelediği eserlerin icrasının ancak çok kuvvetli müzisyenlerce gerçekleştirilebileceğini söyler.

Eserlerinin güftelerini kendi şiirlerinin yanı sıra A'sâ, Ömer b. Ebû Rebîa, Velîd b. Zeyd, İbn Ebû Zâid, Şemmâh b. Dırâr, Küseyyir ve Antere gibi ünlü şairlerin şiirlerinden seçmiştir. Yetiştirdiği öğrenciler arasında Mâlik b. Ebû's-Semh'in dışında Muhammed b. Âişe, Yûnus el-Kâtib, Sellâme el-Kas, Habbâbe, Hakem el-Vâdî, Dehmân ve Siyyât gibi mûsikîşinaslar sayılabilir. Delâl, İbrâhim el-Mevsilî, İbn Âişe gibi mûsikîşinaslar Ma'bed'in eserlerini seslendirmişlerdir. İshak el-Mevsilî *Kitâbü Egânî fi Ma'bed ve Kitâbü Aĥbârî Ma'bed ve'bnî Süreyc ve egânîhimâ* adıyla iki eser kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Bursân ve'l-urcân* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Beyrut 1410/1990, s. 450; Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî, *el-Eġânî*, Beyrut 1407/1986, XIV, 115-119; Ebû İshak el-Husrî, *Cem'ü'l-cuâhir fi'l-mûlah ve'n-nevâdir* (nşr. Abdülazîz Büşrâ - Mustafa Muhammed), Kahire, ts., s. 41; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 463; III, 437, 506; İbn Manzûr, *Muĥtârü'l-Eġânî* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî v.dğr), Kahire 1385/1965, VI, 23-24, 25-29, 178-180; IX, 356-368; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, IV, 262-267; V, 13-17; H. G. Farmer, *A History of Arabian Music*, London 1929, s. 63-64; a.mlf. - [E. Neubauer], "Ma'bad b. Wabh", *EP* (İng.), V, 936-937; Şevki Dayf, *eş-Şi'r ve'l-ġinâ' fi'l-Medîne ve Mekke li-'aşri Benî Ümeyye*, Kahire 1976, s. 58-60; Ali el-Useyfî el-Âmilî, *el-ġinâ' fi'l-İslâm*, Beyrut 1404/1984, s. 58-68; Abdülemîr Ali Mühennâ, *Aĥbârü'l-muġannîn ve'l-muġanniyât*, Beyrut 1990, s. 295-306; Semîr Şeyhânî, *Eşherü'l-muġannîn 'inde'l-'Arab ve nevâdirihim*, Beyrut 1413/1992, s. 9-16; E. K. Rowson, "The Efemmates of Early Medina", *JAOS*, III/4 (1991), s. 681, 687; Ronart, *CEAC*, s. 330; Fuat Günel, "İbn Âişe", *DİA*, XIX, 299; a.mlf., "İbn Süreyc, Ubeydullah", a.e., XX, 366.

FUAT GÜNEL

MA'BEDİYYE

(المعبديّة)

Hâriciler'in Seâlibe koluna mensupken onlara muhalefet eden ve büyük çoğunluğunu kâfir sayan Ma'bed isimli kişinin mensuplarına verilen ad (bk. SEÂLİBE).

MA'BERÎ

(bk. MELİBÂRÎ).

MÂBEYN-İ HÜMÂYUN

(ما بين همايون)

Osmanlı sarayında devlet işlerinin görüldüğü mekân.

Sözlükte "iki şeyin arası" demek olan mâbeyn kelimesi haremle selâmlığı birbirine bağlayan sofa, daire veya oda için kullanılırdı. Konaklarda da bulunan ve zülveçheyne denilen bu daire, selâmlıktaki uşakların ve yabancı erkeklerin haremdeki kadınlarla yüzleşmesini önlerdi. Sarayda ise padişahın resmî bürolarının bulunduğu, elçi, sadrazam ve diğer ziyaretçileri kabul ettiği, eğlendiği ve dinlenip yemek yediği daireyi nitelerdi. XIX. yüzyılda inşa edilen saray ve kasırlarda mâbeyn ve selâmlık ayırımı terkedilerek ikisi birleştirildi. Bu tabirin ne zamandan itibaren kullanıldığı hususu açık değildir. Mâbeynin bir mekân olarak mevcudiyeti 1675 yılına kadar indirilebilirken mâbeyinci teriminin kullanılışı nisbeten geç bir döneme, XVIII. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenebilmektedir.

Harem ve Enderun'la (iç hizmetler) birlikte sarayın üç ana bölümünden biri olan Bîrûn (dış hizmetler), XVIII. yüzyıl öncesinde Enderun'la beraber ülkenin asıl yönetim merkezini oluşturur ve padişahın dış dünya ile ilişkilerini sağlayan hizmetleri verirdi. Zamanla sadrazamlık gibi bazı hizmet birimleri yavaş yavaş sarayın dışına taşarak yeni güç merkezleri oluşmaya ve saray teşkilâtının bir parçası olmaktan uzaklaşmaya başladı. Önceleri sarayda teşkilâtlanan bazı idarî birimler bu süreçte kalemiyeye intikal etti. Devlet işlerinin merkezinin bu şekilde tedricen saraydan uzaklaşmasıyla Enderun'un fonksiyon farklılaşması ve mâbeynin oluşumu sürecinin yakın ilgisi vardır.

II. Mustafa döneminde (1695-1703) saray teşkilâtında esaslı bir islahat gerçek-

MÂBEYN-İ HÜMÂYUN

ler geceleri nöbetleşe sarayda kalırlardı. Görevleri, mâbeyne gelen devlet adamlarının mâruzatını padişaha arz etmek ve çakan iradeyi ilgili yere iletmektir. Merasim dairesinde vezir odası denilen ve sadrazamla vükelâyâ mahsus bir oda olup Encümen-i Vükelâ bazan burada toplanırdı. İş için gelen ve vükelâdan olmayan devlet adamları başmâbeyinci veya ikinci mâbeyincinin odasında beklerdi. II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı'nda mâbeyin olarak kullandığı iki yer daha vardı. Biri daha ziyade yabancı sefirleri kabul ettiği Çit Kasrı, diğeri de Küçük Mâbeyin Dairesi'ydi.

Mâbeyne giriş ve çıkışlar kontrole tâbiydi. Gelenlerin isimleri, geliş ve gidiş saatleri, mâbeyinde kimi ziyaret edecekleri kapıdaki görevliler tarafından günlük olarak çizelgelere işlenirdi (BA, *Yıldız Parkende Saray Görevlileri*, nr. 1/46; 3/68). Ayrıca ziyaretcilere üzerinde isimleri, geldikleri gün, saat ve tarih yazılı olan bir giriş kartı verilirdi (BA, *Yıldız-Perâkende, Saray Görevlileri*, nr. 1/93).

Mâbeynin devlet işlerinin merkezi olması neticesinde buradaki görevlileri ön plana çıkırdığı için devlet adamları statü açısından kendilerinin altında yer alan kâtip ve mâbeyincilere aşırı hürmet gösterir, dalkavukluk eder ve bunları araya sokarak ve hediyeler vererek işlerini yürütürdü. II. Abdülhamid mâbeynin kamuoyundaki imajına çok önem verir, buradaki görevlilerin adının olumsuz bir olaya karışmasına iyi bakmaz, hatta dava konusu olan mâbeyin görevlilerinin borçlarını bazan bizzat kendisi öderdi.

1908 ihtilâlinde ve özellikle II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra mâbeyinde büyük bir tensikat yapıldı. Ayrıca mâbeynin kudretli siması Dârüssaâde ağasının "devletlü" lakabı kaldırıldığı gibi kendisi de resmî teşrifattan çıkarıldı. Bu dönemde yaşanan kargaşa ortamında bazı kurallar hiçe sayılarak bir binbaşının başyâverliğe tayini gibi sarayı ve padişahı tahfif edici bazı uygulamalara da rastlanır. Tensikattan sonra mâbeynin yapısı öncesiyle kıyaslanamayacak ölçüde sadeleştirildi. Mâbeynin mevcudu kurenâ, mâbeyin müdürü, ceyb-i hümâyün kâtabi, mâbeyin kâtipleri, yâverler, imamlar, ıstabl-ı âmire müdürü, sertabip, Müzika-i Hümâyün ve hademe-i hâssa-i şâhâne kumandanı, maiyet-i seniyye bölüğü kumandanı ve fahrî yâverler olmak üzere toplam yirmi beş kişiydi. Bu sayı II. Abdülhamid dönemindeki 424 kişiyle kıyaslandığında daha bir anlam kazanır. Öte yandan padişahın hususi hizmetini gören

bendegânın sayısı da azaltılarak kilerci-başılık ve tütüncübaşılık memuriyetleri kaldırıldı. Bu geniş çaplı operasyonlardan sonra sarayla resmî olarak sadece iki kurum, sadâret ve hazine-i hâssa muhabe-rede bulunabilirdi. Mâbeyinde geceleri birer kâtip, yâver, musâhib ile bekçiler ve odacılar nöbete kalır; padişah hareme geçtikten sonra bendegân evlerine giderdi.

Mâbeyin Kitâbeti ile başmâbeyincilik, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra hükümetin sarayı ve padişahı kontrol mekanizması olarak kullanıldı. Nitekim bu görevlileri artık padişah değil hükümet belirlemeye başladı. II. Meşrutiyet'ten sonra nüfuzu büyük ölçüde azalmasına rağmen mâbeyin varlığını bu şekilde devletin sonuna kadar devam ettirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *HH*, nr. 24599; BA, *İrade-Dahiliye*, nr. 35166, 35391, 39301, 48141, 60479, 75586, 75587; BA, *Maliye Masarifât Defterleri*, nr. 18, s. 2; nr. 4837, s. 12-13; BA, *Yıldız-Perâkende, Hazine-i Hassa*, nr. 12/2; BA, *Yıldız-Perâkende, Saray Görevlileri*, nr. 1/46; 1/93; 3/68; *Sâlnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye*, Sene 1263, s. 43-44, 48; Sene 1274, s. 35; Sene 1311, s. 122-139; Sene 1314, s. 92-105; Sene-i Mâliyye 1326, s. 76-78; Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 67, 277, 541; *III. Selim'in Sirkâtîbi Ahmed Efendi Tarafından Tutulan Rûznâme* (haz. V. Sema Arkan), Ankara 1993, tür.yer.; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 38, 139; Tayyarzâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1292, I, 161-163; Lutfi, *Târih*, III, 166; IV, 112; IX, 123, 160; X, 102; XI, 14, 88-89, 116; XII, 30; *Sicill-i Osmânî*, IV, 729, 730; Lütfî Simâvî, *Osmanlı Sarayının Son Günleri* (s.nşr. Şemsettin Kutlu), İstanbul, ts. (Hürriyet Yayınları), tür.yer.; Tahsin Paşa, *Sultan Abdülhamid, Tahsin Paşa'nın Yıldız Hatıraları*, İstanbul 1990, tür.yer.; Uzunçarşılı, *Saray Teşkilâtı*, s. 327-328, 340; a.mlf., "Üçüncü Sultan Selim Zamanında Yazılmış Dış Ruznâmesinden 1206/1791 ve 1207/1792 Senelelerine Âit Vekayi", *TTK Belleten*, XXXVII/148 (1973), s. 612; Halit Ziya Uşaklıgil, *Saray ve Ötesi* (İstanbul 1940), İstanbul 1981, tür.yer.; C. V. Findley, *Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform, Bâbiâli: 1789-1922* (trc. İzzet Akyol - Latif Boyacı), İstanbul 1994, s. 44-45, 55-56, 194-195, 204; Ali Akyıldız, "II. Abdülhamid'in Çalışma Sistemi, Yönetim Anlayışı ve Bâbiâli'yle (Hükümet) İlişkileri", *Osmanlı*, Ankara 1999, II, tür.yer.; Arzu T. Terzi, *Hazine-i Hassa Nezareti*, Ankara 2000, s. 27, 78-80, 122-124, 126, 164; Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi: Sultan I. Abdülhamid (1774-1789)*, İstanbul 2001, tür.yer.; S. T. West, "The Last Chroniclers of the Mabeyn", *MES*, XXXIII/2 (1996), s. 1; Ali Karaca, "II. Abdülhamid'in İdareyi Kontrol Mekanizmalarından Yâverlik Kurumu", *TTK Bildiriler*, XIII (2002), s. 1704-1705; Pakalın, II, 375-377; Şerafeddin Turan, "Silâhdâr", *İA*, X, 643; Halil İnalçık, "Ghulâm", *EP* (İng.), II, 1091.

ALİ AKYILDIZ

MACARİSTAN

Orta Avrupa'da ülke.

- I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA
- II. TARİH
- III. ÜLKEDE İSLÂMİYET
- IV. MACARİSTAN'DA İSLÂM ARAŞTIRMALARI
- V. MACARİSTAN'DA OSMANLI SANAT ESERLERİ

Resmî adı Magyar Köztársaság (Macaristan Cumhuriyeti) olup yüzölçümü 93.036 km², nüfusu 10.200.000'dir (2000). Avusturya, Slovakya, Ukrayna, Romanya, Sırbistan-Montenegro, Hırvatistan ve Slovenya ile çevrilidir. Başşehri 1.740.000 nüfuslu (2002) Budapest (Budapeşte), diğer önemli şehirleri Debrecen (207.000), Miskolc (182.000), Szeged (163.000), Pécs (160.000), Győr (130.000), Nyiregyháza (117.000), Kecskemét (107.000) ve Székesfehérvár'dır (104.000). On dokuz idarî birimden oluşan ülke 1990'dan beri çok partili bir demokrasiyle yönetilmektedir.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Macaristan topraklarının yaklaşık % 84'ü 200 metreden alçak, % 14'ü 200-400 m. arasında ve yalnız % 2'si 400 metreden yüksektir. Ovalardan ülkenin güneydoğusunda yer alan Büyük Ova, kuzeybatısındaki Küçük Ova, ortasındaki Mezöföld en önemlileridir. Tepelik bölgeler güneybatıda, güneyde ve kuzeydoğuda bulunur. Ülkenin en yüksek noktası kuzeydoğuda bulunan Mátra'daki Kékestető'dür (1015 m.). Başlıca nehirleri 417 kilometrelik kısmı Macar topraklarında kalan Duna (Tuna) ve 597 km. uzunluğundaki Tisza'dır. Göllerin sayısı az olmakla birlikte Balaton gölü (596 km²) Orta Avrupa'nın en büyük su birikintisidir ve turizm açısından önemlidir. Macaristan genelinde kara ikliminin etkisi altındadır; yalnız batıda Alpler'in, güney kısımlarında Akdeniz ikliminin hafif tesiri hissedilmektedir. Ocak ayında ortalama sıcaklık -1 ile -3 arasında iken temmuzda 20-26 dereceye ulaşmaktadır; ortalama yağış miktarı 650 milimetredir.

IX. yüzyılda ülkeye giren Macar ve Türk unsurlarının sayısı çeşitli tahminlere göre 100.000 ile 500.000 arasındaydı. Burada buldukları Avar, Slav ve başka topluluklar ise 200.000 civarındaydı. 1241-1242 Moğol istilâsı nüfusu olumsuz yönde etkiledi. Ülke nüfusuna dair ilk güvenilir rakam XV.